

Asociace spisovatelů: Sjezd spisovatelů 2022

Anna Štičková: Spisovatel - a spisovatelka? - jako problém

Vážené autorky, vážení autoři,

vyšel na mě nelehký úkol přednést poslední proslov letošního Sjezdu spisovatelů. Mluvili tu přede mnou mnozí zkušenější, doufám tedy, že jejich promluvy důstojně uzavřu.

Ocitla jsem se v panelu Spisovatel – a spisovatelka? – jako problém? proto, že se profesně – jak mnozí víte, – věnuju knižnímu trhu. Postavení jednotlivých profesionálek a profesionálů, nekomerční literatuře, kreativním průmyslům. O tom, jaký je obrat knižního trhu a jaké jsou průměrné honoráře v procentech, ale dnes mluvit nechci. Ostatně u poezie bychom se ani daleko nedostali.

V současných diskusích o postavení umělce a umělkyně, o jejich statusu, které s kolegyněmi a kolegy vedeme na mnoha různých úrovních v posledních týdnech a měsících, jasně vystupuje potřeba podrobit zkoumání samotnou **existenční zkušenost**. Proto se čím dál častěji uchylujeme k metodám životních sond, in-depth interviews, life story interviews a dalším kvalitativním metodám. Důvodem je také to, že nám tzv. tvrdá data zoufale chybějí. Podstatnější ale je, že my sami, žijící umělci a umělkyně, jsme zdrojem dat; jsme laboratorní vzorek, který vydá na slušný přehled o stavu našeho oboru a řemesla.

V roce 1929 publikovala Virginia Woolf esej *Vlastní pokoj*, o které jsem se na vysoké škole, kde jsem studovala literaturu, nedozvěděla vůbec nic. Přestože je pravděpodobně valné většině z vás tato esej známá, nastiňme si základní myšlenku tohoto textu. Je velmi prostá – aby autor či autorka mohli tvořit, potřebují *vlastní pokoj*. Pokoj je tu jak skutečným pokojem, tak především metaforou. Woolf na jednoduchém příkladu ilustruje, co je nezbytné proto, abychom mohli tvořit – stabilita, klid a existenční zajištění. Jednoduše – peníze. Rozdíly mezi gendery pak ilustruje Shakespearovou sestrou Judith, která měla srovnatelné nadání jako její bratr, ale byla... žena. Což předurčilo celý zbytek jejího života v 16. století.

Za několik málo let bude této eseji 100 let. Ráda bych proto na jednom konkrétním výzkumném objektu zmapovala, jak se za sto let od publikování této eseje změnily podmínky. Bezesporu nepůjde o vyčerpávající přehled, ale jde nám o kvalitativní výzkum, přičemž respondentka je pouze jedna.

Začnu-li od demografických údajů, tak respondentce je 28 let, má vztah, je bezdětná, zatím se nestará o své stárnoucí rodiče. Její partnerka pracuje ve stejném oboru. Pochází z maloměsta v západních Čechách, kde vyrostla, necelých deset let už žije v Praze, kam se přesunula za studiem.

V dětství měla *vlastní pokoj*, nyní žije v garsonce s komerčním nájmem, žádný byt od rodiny nemá. Dokáže platit účty sama za sebe. Zde oproti Judith Shakespeare i ženám, ke kterým Woolf ve své esejí promlouvá, musíme nutně vidět obrovský pozitivní rozdíl.

Při otázce, jak se respondentka identifikuje, vyjmenuje tři jiné pozice, než se dostane k básnířce. Na doplňující dotaz, proč řadí své občanské povolání před psaní básní, znejistí a řekne, že přece není zavedená autorka. Vzápětí má identifikovat stav své profesní kariéry a uvede, že je stále, přes dvě publikované sbírky, na začátku.

Dalším tématem výzkumné sondy je vzdělání. Respondentka uvádí, že ji ovlivnilo, že se „doma četlo hodně a pořad“. Matka si nechtěla hrát na cestu vlakem do Řecka, chtěla si prostě číst. Přes nesouhlas a touhu po cestě do Řecka, si respondentka posléze vztah ke knihám osvojila také. Žádný literárně-dramatický obor či kurzy psaní v dětství a raném stupni vzdělávání neabsolvovala. Docházela ale pravidelně do ZUŠ na hudební a výtvarný obor.

Navštěvovala osmileté gymnázium v rodném městě, kde ji k literatuře dále vedlo několik pedagožek. Díky nim objevila poezii, začala psát a dostala i první reflexi svých textů. Posléze zjistila, že existuje jediná škola, kde lze studovat tvůrčí psaní, ale že je to škola soukromá. Na studium padly úspory, které pro ni měli připraveni rodiče „na byt“. Na magistru už pokračovala na veřejné škole na jedné z filozofických fakult, studium na soukromé škole ji sice naplňovalo, ale uvědomovala si, že titul z ní bude vždy působit trochu jako pěst na oko. Nicméně kontakty z bakalářského studia jí významně pomohly a umožnily vstup do knižního světa. Dostalo se jí tedy komplexního vzdělání ve všech vzdělávacích stupních, což je opět věc, o které si ženy před sto lety mohly ve valné většině nechat jen zdát.

Přesuňme se nyní ke třetí části našeho výzkumu, a tou je současná socio-ekonomická situace. Na úvod uvedme, že minimální mzda v roce 2022 je 16 200 korun hrubého měsíčně. Minimální důstojná mzda je 33 909 korun mimo Prahu a 39 974 korun v Praze.

Autorka uvedla, že pracuje na poloviční úvazek v příspěvkové organizaci ministerstva kultury, kde pobírá tabulkový plat. Platová třída 10. Z tohoto úvazku se odvádí sociální a zdravotní pojištění, nicméně autorka ještě doplácí. Protože však plat, který v dané příspěvkové organizaci měsíčně dostává, nedokáže pokrýt její náklady, požádala o další práci. Zvýšení platu vzhledem k tabulkám není možné. Je proto zapojena do dalších dílčích projektů.

Dále dělá respondentka doktorát na už zmíněné filozofické fakultě. Naštěstí nejde o FF v Praze, kde zrovna snižují stipendia na 10 500 (z původních 13 000). (Uvádí, že psychická zátěž z obavy, že by se ke snižování mohla přidat i její fakulta, ji tíží už několik týdnů.) Nicméně, v současné době má štěstí a „její“ FF poskytuje stipendium 12 000 (vzpomeňme minimální mzdu 16 200), přitom 12 000 je měsíční nájem garsonky, kde žije. Zároveň je problémem, že to není zaměstnání,

ale prosté stipendium, které sice nedaní, ale ani se z něj neodvádí pojištění. Pokud by tedy například doktorandka onemocněla, nebo odešla na mateřskou, nemá nárok na nic. Je přece studentkou, která sice zároveň učí, vede diplomové práce (honorované pár stovkami), ale z pohledu státu pořád „jen“ studuje.

Dále je OSVČ a v neziskové organizaci se věnuje problematice, která je i předmětem jejího dizertačního výzkumu. V neziskové organizaci dělá project management, fundraising, částečně i marketing. Peníze je těžké odhadnout, neboť organizace žádá o granty, tudíž funguje v režimu – dlouho pracujeme zadarmo, a když z grantů něco zbyde, můžeme si to vyfakturovat.

Nakonec se ještě věnuje moderování, účasti v diskusích, kde se řeší její výzkumné téma, publikace článků, profesní konference atd. Věnuje se také produkci akcí. Průměrná hodinová sazba je 300 až 350 korun. Tyto aktivity jsou částečně na smlouvy (DPP) a částečně na fakturu. Respondentce tedy dost času zabere i „úřadování“.

Nikde jsme nezmínili tvorbu. Pokud autorce zbyde čas a energie, píše. Ale už nemá kapacitu dávat o sobě vědět, tvořit uceleně, žádat pravidelně o rezidence, snažit se prosadit v literárních časopisech atd.

Výše uvedená pracovní kombinace jí umožní jakž takž fungovat, stále je ale pod onou minimální důstojnou mzdou, kterou jsme si v Praze definovali bez dvaceti šesti korun na 40 000.

Respondentka by rovnou ráda předešla dotazu, zda si to takhle nevybrala sama, a proto uvádíme na závěr naší sondy přesnou citaci:

„Ano, samozřejmě vybrala. Pro srovnání však uvedu dvě konverzace, které jsem vedla se dvěma stejně starými lidmi, oběma bylo mezi 45 a 50 lety, oba byli na vrcholu svých kariér. První z nich byla žena, moje pedagožka z vysoké školy, která mi řekla:

„Tím, že zůstávám na pedagogické fakultě a učím, což mě velmi naplňuje a baví, okrádám rodinu a hlavně svoje dva syny. Kdybych měla normální příjem, měla bych na ně víc času, byla bych psychicky víc v pohodě a mohli bychom si dovolit normální bydlení a ne se čtyři mačkat ve 2+kk. Jenže to nejde, protože zatímco můj muž vydělává slušné peníze, já ne a ani jeho příjem nedorovná mou ztrátu.“

Argumentovala jsem, že za to nemůže, že je to systém.

Odpověď zněla: „Ano, ale já tu hru s tím systémem hraju, neodejdu.“ Ale máme jinou volbu?

Druhý byl autor, který nedávno posbíral několik literárních cen, a kdysi mi líčil, jak byl půl roku v zahraničí na rezidenci a jak to bylo skvělé. Tehdy už měl ženu a několik dětí.

Ptala jsem se: „A kde byly tou dobou děti, tys prostě odjel na půl roku a nechal všechnu péči a starost pouze na jejich matce?“. Odpověď: „No, ony za mnou dvakrát přijely.“

Ptala jsem se dál: „A kolikrát byla na rezidenci tvoje žena?“ Za dobu, kdy byly děti malé, ani jednou, její kariéra v prvních letech mateřství zamrzla. Cenu nemá žádnou.

Těmito příklady chci říct, že sice jsem si to, v čem pracuju, vybrala, ale nevybrala jsem si prekarizující podmínky, které mi jako mladé ženě – a ano, slovo žena je pořád stejně důležité jako před sto lety u Virginie Woolf – neumožňují důstojně tvořit, nedosáhnou na důstojnou mzdu, budím se v noci hrůzou, jestli vyjdu příští měsíc a že musím vzít další kšeft, který nemá s mými básněmi nic společného, ale zaplatí účty v bytě, který není a nebude můj. Protože vlastního bydlení, *vlastního pokoje* už vůbec nemám šanci dosáhnout.

Nemám na to univerzální řešení, ale pojďme začít tím, že budeme sdílet svoje životní situace, podrobme se zkoumání a nebojme se sdělit, když nám naše tvorba vynáší tu málo, tu nic, anebo naopak se jí slušně živíme. Nic z toho nedělá naše básně zbožím, ale důstojné podmínky z nás mohou udělat důstojné lidi, kteří ve svých vlastních *důstojných pokojích* mohou napsat dobré věci.“ Konec respondentčiny citace. V závěru naší výzkumné z právy tedy vidíme, že problémem není spisovatelka, tím méně spisovatel, ale podmínky, v jakých tito mohou psát a tvořit.

Díky za pozornost.